

ПОЗИЦІЯ ЯПОНІЇ ЩОДО РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Аліна Гриценко, відділ зовнішньої політики центру зовнішньополітичних досліджень НІСД

В аналітичній записці схарактеризовано сучасний стан українсько-японських відносин, зміст і структуру допомоги, яку уряд Японії надає Україні під час широкомасштабної російської збройної агресії, а також причини, що визначають позицію Японії стосовно російсько-української війни.

Висновки

1. Японія є однією з країн, які надають найбільш суттєву фінансову та гуманітарну допомогу Україні у боротьбі проти агресора, а також постійно підтримує нашу країну на політичній міжнародній арені. За час прем'єрства Фуміо Кішіди японсько-українські відносини значно зміцнилися та мають перспективу набуття стратегічного характеру.

2. Японія та Україна поділяють спільні фундаментальні цінності, серед яких свобода, демократія, верховенство права, повага до міжнародного права та прав людини. Підтримуючи Україну, Токіо солідаризується з державою, яка має подібний погляд на міжнародні відносини.

3. Через правові обмеження Токіо не може надати Україні військової допомоги. Однак, незважаючи на це, японський уряд шукає альтернативні варіанти підтримки Сил оборони України у протистоянні агресору. Зокрема, Японія бере активну участь в інвестуванні у соціальні проекти та проекти з відновлення, а також постачає різноманітну продукцію для ЗСУ.

4. Однією з важливих причин, що визначають мотивацію Японії у підтримці України, є прагнення зміцнити свій статус як глобальної держави, яка активно підтримує норми міжнародного права та заснований на правилах порядок.

5. Не менш важливою причиною, яка зумовлює позицію Японії щодо російсько-української війни, є ставлення до потенційних загроз у власному регіоні. Японія також обстоює необхідність покарання агресора для забезпечення стримуючого ефекту у Східній Азії.

Політичні відносини між Японією та Україною

З початком повномасштабного російського воєнного вторгнення політичні відносини між Україною та Японію зміцнилися, стали інтенсивнішими, вийшли на рівень особливого глобального партнерства. Сторони зацікавлені в розширенні двосторонньої співпраці, адже поділяють спільні фундаментальні цінності, серед яких свобода, демократія, верховенство права, повага до міжнародного права та прав людини.

У жовтні 2023 р. держави розпочали перший раунд переговорів про гарантії безпеки. Японія стала четвертим після США, Великої Британії та Канади партнером, з яким Україна розпочала спільні переговори. Це підтверджує її надійність як ключового союзника України в Азії.

Під час візиту міністерки закордонних справ Японії Йоко Камікави до України в січні 2024 р. на порядку денному були кілька питань: підтримка Формули миру Президента України, зокрема імплементація її першого пункту – «Радіаційна та ядерна безпека»; співпраця в рамках МАГАТЕ щодо гарантування безпеки ядерних об'єктів в Україні; підготовка до Конференції відновлення, яку планується провести 19 лютого 2024 р. в Токіо. Цей захід присвячений повоєнній реконструкції України.

Допомога Японії

Послідовна політика Японії щодо підтримки України залишається незмінною навіть в умовах нинішньої складної міжнародної ситуації. З перших днів повномасштабного російського воєнного вторгнення Японія стала одним із найважливіших постачальників різного роду допомоги для України. Так, у 2023 р. Японія стала третім найбільшим донором фінансової допомоги Україні, надавши 3,7 млрд дол. бюджетної підтримки¹. З лютого 2022 р. Японія сукупно надала Україні понад 7 млрд дол., здебільшого на гуманітарну допомогу та військову техніку нелетального характеру. У грудні 2023 р. під час саміту країн G7 прем'єр-міністр Японії Фуміо Кішіда оголосив про надання 4,5 млрд дол. допомоги Україні, у т. ч. один мільярд доларів на придбання генераторів та іншого обладнання; кошти на фінансування заходів з розмінування територій, замінованих російськими військами. Крім того, 3,5 млрд дол. підуть на фінансування кредитних гарантій для позик Світового банку Україні. Такі рішення Японії засвідчують послідовність її політики щодо допомоги нашій державі.

Японія активно долучається до підтримки розвитку інфраструктури, зміцнення енергетичної системи, відновлення галузі сільського господарства, сфер охорони здоров'я та освіти, закупаючи обладнання та матеріали, необхідні для відбудови України (проекти *HOPE*, *INSPIRE*, *PEACE in Ukraine*), а також сприяє розвитку приватного сектору України через підтримку страхування воєнних

¹ Див.: URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/u-2023-rotsi-iaponiia-ie-tretim-naibilshym-donorom-finansovoi-dopomohy-ukraini-37-mlrd-dolariv-ssha-biudzhetnoi-pidtrymky>.

ризиків із Трастового фонду підтримки реконструкції та економіки України (*SURE*), створеного Багатостороннім агентством з гарантування інвестицій (*MIGA*). Зазначеним напрямом діяльності Японія приділяє набагато більше уваги порівняно з іншими державами – партнерами України. Варто підкреслити, що допомога, надана Японією українській стороні, безпрецедентна.

Військово-технічна допомога з боку Японії обмежена через національне законодавство, яке забороняє експорт оборонної продукції державі, що перебуває у стані воєнного конфлікту. Йдеться, зокрема, про прийняті 1967 р. «три принципи передачі оборонного обладнання». У цьому контексті прем'єр-міністр Японії Ф. Кішіда закликав парламентарів переглянути правила експорту озброєнь, стверджуючи, що розширення військового експорту може стати важливим інструментом допомоги не лише Україні, а й іншим країнам у боротьбі з агресією. Було запропоновано віднайти інституційний механізм, який дозволив би передавати різноманітні військову техніку та спорядження країні, що зіткнулася з агресією всупереч нормам міжнародного права.

Попри обмеження японський уряд надав Україні кілька десятків автомобілів та обладнання для розмінування територій, а також військове спорядження для ЗСУ (шоломи, куленепробивні жилети, військову уніформу, костюми для захисту від небезпечних речовин (включно й протигазу). Додатково було постачено різне обладнання, зокрема пристрої зв'язку, супутникові телефони, біноклі, намети, генератори, фотоапарати, освітлювальні прилади.

Під час візиту міністерки Й. Камікави було оголошено про те, що Японія виділить 37 млн дол. до фонду НАТО як додаткову допомогу Україні. Ці кошти будуть спрямовані на закупівлю протидронових систем. Тобто Японія, не маючи широких можливостей постачати Україні озброєння безпосередньо, докладає значних зусиль для пошуку альтернативних можливостей і механізмів надання допомоги.

Мотивація Японії

На анексію Криму РФ в 2014 р. Японія здебільшого відреагувала символічними санкціями. Тодішній прем'єр-міністр Шіндзо Абе прагнув зберегти дружні відносини з російським президентом задля укладання мирного договору та розв'язання територіальної суперечки за Північні території. Проте 2022 р. відповідь Японії на широкомасштабне російське воєнне вторгнення в Україну була рішучою – вона солідаризувалась із ЄС та США.

Від початку повномасштабної війни Японія запровадила санкції проти сотень російських юридичних та фізичних осіб, прийняла рішення поступово припинити імпорт російських нафти та вугілля. Одночасно російсько-японські відносини погіршились: Японія була внесена до списку «недружніх країн», Росія почала обстоювати жорсткішу позицію щодо Північних територій, які вперше в історії були позначені як окуповані у Блакитній книзі дипломатії (редакція 2022 р.).

Позиція Японії є показовою з огляду на обмеженість для неї прямої воєнної загрози з боку РФ. Через це японський уряд міг би обрати нейтральну та більш стриману позицію. Однак підтримка України дозволяє Японії закріпити свій міжнародний імідж як пацифістської держави, котра активно виступає проти будь-якої агресії та насильства. До того ж, Токіо підвищує авторитет відповідального глобального лідера, який вдається до однозначних і рішучих кроків, відстоюючи конкретний порядок денний на міжнародних майданчиках, зокрема в ООН. Фуміо Кішіда активно просуває ініціативу «глобального нуля», що передбачає поступове знищення світового ядерного арсеналу, а також закликає вирішити питання щодо притягнення до відповідальності, зокрема й російського керівництва, за ядерний шантаж. З цієї причини пункт Формули миру Президента В. Зеленського «Радіаційна та ядерна безпека» особливо зацікавлює Токіо.

Ще один важливий чинник, який зумовлює позицію Японії щодо російсько-української війни, – регіональні виклики безпеці. Зокрема, йдеться про територіальний конфлікт із КНР через острови Сенкаку (Дяююйдао), а також наслідки потенційної ескалації ситуації в Тайванській протоці, що може поставити під загрозу економіку Японії через можливе блокування морських комунікацій. Суттєве занепокоєння у Токіо викликають також войовнича риторика керівництва КНР та прагнення цієї держави збільшити власний військовий потенціал, також і за рахунок розширення співпраці з Росією.

Японський уряд активно підтримує дії, спрямовані на стримування та притягнення до відповідальності керівництва Росії, наголошуючи, що інакше агресія може розпочатись у регіоні Східної Азії. «Україна сьогодні, Азія завтра», – підкреслював Фуміо Кішіда, маючи на увазі, що порушення норм міжнародного права мають бути покарані міжнародним співтовариством.

Важливим, крім того, є фактор конкуренції з КНР за регіональний та глобальний вплив. Показовими в цьому контексті стали події 21 березня 2023 р., коли прем'єр-міністр Японії Ф. Кішіда прибув до Києва, а голова КНР Сі Цзіньпін проводив переговори з російським президентом у Москві. Японія таким чином намагається продемонструвати рішучість та однозначність своєї позиції, що позитивно впливає на міжнародний імідж країни.